

Det danske samfund og de ældre

Danskerne lever længere, og der bliver derfor flere ældre. Det rejser spørgsmålet om, hvorvidt de også kan og vil arbejde længere. Den danske model giver ikke altid hensigtsmæssige incitament hertil, og det diskuteres, om der er bedre alternativer.



NIELS KÆRGÅRD

professor, dr.polit.,
Institut for Fødevare- og Ressourceøkonomi,
Københavns Universitet
Email: nik@ifro.ku.dk

Indledning

Når man ser på de ældres rolle i det danske samfund, er der i al stilhed sket radikale ændringer stort set uden politisk styring. Mens efterlønnen har givet anledning til intense politiske slagsmål og været et hovedtema i adskillige valgkampe i de sidste par årtier, så er der sket andre ændringer uden politisk opmærksomhed. Dels er aldersfordelingen i samfundet radikalt ændret, og dels er arbejdsmarkedspensionerne kommet til at spille en helt afgørende rolle i pensionsmønsteret.

Uddannelsessystemet og arbejdsmarkedet er i virkeligheden forbløffende upåvirket af, at vi nu lever 20-25 år længere end for 100 år siden. Vi bliver færdiguddannede i 25-års alderen, og så er vi i beskæftigelse i en 40-50 år uden systematisk efteruddannelse. Derefter holder vi helt op med at arbejde, men udnytter ofte intenst tilbuddene om aftenskoler og højskoleophold.

Samtidig har vi en skizofren holdning til pension. Økonomer og politikere taler længe og overbevisende om vigtigheden af, at folk ikke bliver pensionerede for tidligt – ellers bliver de direkte og indirekte omkostninger ubærlig. Samtidig fyrer både virksomhederne og staten rask væk folk sidst i 50'erne, idet de dog starter med attraktive tilbud om pension til medarbejderne i nærheden af pensionsalderen. »Skulle du ikke give plads til de unge« er en bemærkning, næppe nogen beskæftiget over 60 har undgået at høre. Dette er helt modsat f.eks. USA, hvor aldersdiskrimination bliver betragtet på linje med køns- og racediskrimination, og hvor alder- og fødselsår meget sjældent anføres i ansøgninger eller på CV.

Der er altså god grund til at overveje, om vi har de rigtige strukturer i et samfund, hvor vi lever længere og længere, og hvor andelen af ældre er markant stigende.

De demografiske ændringer

Der er, jf. tabel 1, sket meget med levetiden i de sidste 150 år, og det er en udvikling, der ser ud til at fortsætte.

Tabel 1: Middellevetid for 0-årige.

År	Mand	Kvinde
1840-49	42,9	45,0
1901-05	52,9	56,2
1951-55	69,8	72,6
1969-70	70,8	75,7
1999-00	74,3	79,0
2013-14	78,5	82,7

Kilde: Danmarks Statistik (2001) og (2015).

Da fertiliteten samtidig er faldet fra over 4 børn pr. kvinde i 1900 til omkring 1,7 i dag (og endda i første halvdel af 1980'erne var under 1,5), har vi, jf. tabel 2, fået en helt anden aldersfordeling af befolkningen.

Tabel 2: Aldersfordelingen i Danmark.

År	Andel af 0-14-årige, procent	Andel af 15-59-årige, procent	Andel af over 60-årige, procent
1901	34,0	56,2	9,9
1950	26,2	60,6	13,2
1970	23,2	59,1	17,5
2001	18,6	61,6	19,8
2025	16,6	55,0	28,4
2050	16,6	52,9	30,5

Kilde: Danmarks Statistik (2001) og (2008).

Vi har fået væsentligt færre børn og væsentligt flere ældre, og det vil ifølge Danmarks Statistiks prognoser være en udvikling, der fortsætter frem mod 2050.

Samtidig er antallet af offentligt forsørgede blandt dem i de arbejdsdygtige aldersklasser steget kraftigt fra omkring 200.000 i 1960 til omkring 800.000 i dag. Det, der alligevel har gjort, at erhvervsfrekvensen har været stigende, er en kraftig stigning i kvindernes erhvervsfrekvens. Trenden med flere uden for arbejdsstyrken af de 15-69 årige er et rent mande-fænomen, jf. tabel 3.

Tabel 3: Arbejdsstyrken i procent af den 15-69-årige.

År	Erhvervsfrekvens for 15-69-årige		
	Mænd	Kvinder	I alt
1950	95,5	47,0	70,9
1960	94,0	40,9	67,1
1970	86,8	54,1	70,4
1980	86,0	68,1	77,1
1990	83,9	73,1	78,1
2000	81,4	73,6	78,1
2010	76,5	72,4	-

Kilde: Danmarks Statistik (2001 og 2011).

Note: I 2010 er skiftet til 16-69 årige, og opdelingen på køn findes kun i Danmarks Statistik 2011 og her findes ikke et totaltal.

Mændenes erhvervsfrekvens er siden 2. verdenskrig faldet med næsten 20 procentpoint fra omkring 95% til godt 75%, men samtidigt er kvindernes steget væsentligt mere, nemlig fra omkring 45% til godt 70%. Der er derfor sket en ikke ubetydelig stigning i den samlede erhvervsfrekvens fra omkring 70% til 75%. Kvindernes vej ud på arbejdsmarkedet har derfor i meget høj grad været med til at finansiere velfærdsstaten. Den store stigning i antallet af personer i den arbejdsdygtige alder på overførselsindkomst er således opvejet af, at kvinderne er gået fra ulønnet at passe børnene og de gamle i hjemmene til at have lønnet beskæftigelse og beskattet indkomst uden for hjemmene.¹

Hvor der således ikke er nogen tvivl om levealderens stigning, har der ikke været samme stabile trend i pensionsalderen. Det Økonomiske Råd finder et fald i mændenes gennemsnitlige tilbagetrækningsalder fra omkring 66 år i 1975 til mellem 61 og 62 år i 1995 (Det Økonomiske Råd, 1998, side 86).² Siden har der været foretaget en række politiske indgreb for at hæve tilbagetrækningsalderen, bl.a. Nyrup Rasmussens stærkt om diskuterede efterlønreform i 1998.³ Og det har tilsyneladende virket; ifølge en aktuel undersøgelse fra Forsikring & Pension er tilbagetrækningsalderen steget fra 63,0 år i 1998 til 64,3 år i 2014 for mænd, og fra 62,2 år til 63,3 år for kvinderne (2014 er dog foreløbige tal og for 2013 er de tilsvarende tal 63,8 og 62,6), se Flensburg, (2016).

Faldet i tilbagetrækningsalder er der altså, men det er ikke imponerende stort, maksimalt med de foreløbige 2014-tal mellem 1 og 1,5 år, sammenlignet med en stigning i levealderen, jf. tabel 1, på omkring 4 år. Der er altså i hele perioden siden 1960'erne sket en kraftig stigning i antal leveår på pension. Det Økonomiske Råd beregnede en stigning fra 12 år først i 1970'erne til 16 år midt i 1990'erne (Det Økonomiske Råd, 1998, side 85), og 62-åriges restlevetid er fra 1998-99 til 2014-15 steget med 3,2 år for mænd og 2,7 år for kvinder mod en stigning i pensionsalder på godt et år, jf. ovenfor.

Modsat mange andre lande er vi i Danmark fra efterlønsreformen i 1998 og frem dog begyndt at løse problemet med de flere ældre. Det er senere aftalt, at folkepensionsalderen stiger med ½ år for hvert år fra 2019-2022, så den i 2022 igen er på 67 år, og fra 2030 indekseres med levetiden. Tilsvarende ordninger er lavet for efterlønnen. Samtidigt er de relativt store og udbredte arbejdsmarkedspensionsordninger med til at løse problemet, idet de ældre selv har sparet op til deres egen pension.

NOTE 1 Virkningen af kvindernes stærkt stigende deltagelse på arbejdsmarkedet kunne fortjene en mere grundig analyse. For de offentlige budgetter har kvindernes overgang til beskattet udearbejde givet staten store øgede skatteindtægter, men samtidig har det været nødvendigt at udbygge delvist offentligt finansierede plejehjem, vuggestuer, børnehaver og skolefritidsordninger for at få passet børnene og de gamle uden for hjemmene. Den økonomiske vækst er blevet overvurderet af, at pasningen af børn og gamle tidligere foregik i hjemmene, og derfor ikke blev talt med i nationalproduktet, mens den nu foregår på institutioner, der er talt med i serviceproduktionen.

NOTE 2 Her ses kun på mændene, da den gennemsnitlige tilbagetrækningsalder for kvinderne er en diskutabel størrelse i en periode, hvor der sker store ændringer i kvindernes arbejdsmarkedstilknytning.

NOTE 3 Kontraintuitivt søgte man at hæve pensionsalderen ved at sætte folkepensionsalderen ned fra 67 til 65 år. Hensigten var at nedsætte alderen, hvor man skulle gå fra den højere efterløn til den lavere folkepension og dermed gøre en tidlig pension dyrere.

Er en senere tilbagetrækning mulig?

Der er ingen tvivl om, at en senere tilbagetrækning og dermed en længere tid på arbejdsmarkedet er en fordel for samfundsøkonomien og de offentlige finanser, men er det muligt? Det er selvfølgelig et spørgsmål både om folk vil, og om de kan.

Her er der ingen tvivl om, at der er stærkt delte meninger. Valget af pensionstidspunkt er et centralt valg i livet i lighed med valget af ægtefælle, og folk er meget lidt for at erkende, at de måske har valgt forkert. Folk, der går tidligt på pension, beskriver, hvor godt de har det som pensionister med nye hobbyer, golf, akvarelmaling og koncerter. Folk, der er blevet på arbejdsmarkedet, priser tilsvarende arbejdsmiljøet, kammeratskabet og nye inspirerende udfordringer.

Ældresagen har undersøgt problemet og har fået svar fra 2404 pensionister på spørgsmål vedrørende holdningen til det rette tidspunkt for tilbagetrækning, jf. tabel 4.

Tabel 4: »Hvordan ser du i dag på din afgang fra arbejdsmarkedet?«.

Jeg ville gerne være stoppet tidligere	3%
Det var et godt tidspunkt at stoppe på	61%
Jeg ville gerne have fortsat længere	33%
Andet	4%
I alt	100%

Kilde: Ældresagen og Schelde, Skov & Bech-Jessen (2016).

Der er stor tilfredshed med tilbagetrækningen, men jf. ovenfor kan der godt være en overvurdering af denne gruppe. Det er dog bemærkelsesværdigt, at hvor der kun er 3%, der gerne ville være stoppet tidligere, så ville en tredjedel gerne være blevet ved længere. Der er altså en meget stor gruppe, der bliver pensionerede, inden de egentlig har lyst.

Der er også gode indikationer på, at det faktisk ville være muligt både fysisk og mentalt. Den berømte økonometriker Ray C. Fair publicerede i 1994 artiklen »How fast do old men slow down?« i *Review of Economics and Statistics*. Han ser på aldersfordelte rekorder i alle mulige atletik-discipliner (løb fra 100 til 10.000 meter, landevejsløb fra 5 km til marathon, længde- og højdespring og en række kast). Hans model bygger på et lineært fald til en bestemt alder K_3 og fra K_3 et stærkere (kvadratisk) fald. K_3 svinger fra disciplin til disciplin, og svinger fra 40 til 65 år. For marathon er K_3 f.eks. 58 og faldet indtil 58 års alderen kun 0,63% pr. år. Fair's konklusion er:

Looking at the numbers in table 3 (Hans estimationsresultater. NK) – I am struck by how small the deterioration rates are. ... for the events 400 m to half marathon, a man of 85 is only 49% slower than he was at age 55. ... Table 3 may thus have something to say about policies on aging. In particular, it may

be that societies have been too pessimistic about losses from aging for individuals who stay healthy and fit. (Fair 1994, p. 117).

Mindre sofistikeret, men med samme konklusion er tabel 5, hvor der ses på verdensrekorden i maratonløb for mænd. Det er meget få veltrænede yngre mænd, der vil kunne konkurrere med verdensmesteren blandt de 70-årige.

Tabel 5: Verdensrekord i maratonløb; mænd i forskellige aldersgrupper (timer, min., sekunder).

Alder	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79
Rekord tiden	2.08.38	2.13.03	2.23.43	2.37.17	3.04.16

Kilde: Atletik Nyt, August 1985.

Der er tilsvarende undersøgelser vedrørende intellektuel kapacitet, se f.eks. Oster & Hamermesh (1998). De ser på det aldersfordelte publiceringsmønster for 208 amerikanske økonomer og på aldersfordelingen for forfattere i førende økonomiske tidsskrifter. De finder et kraftigt fald i publiceringsraten med alderen efter Ph.D-graden. 10-15 år efter Ph.D-graden er antal publiceringer faldet med 30% og 10-20 år efter med 54-60%. 50,6% af artiklerne i de førende tidsskrifter er skrevet af folk under 36 år og kun 4,8% af folk over 50 år. Der synes at ske det, at forskere skifter fra de førende meget matematiske tidsskrifter til lavere rangerede tidsskrifter med alderen. Oster & Hamermesh noterer, at det er umuligt at afgøre om resultaterne skyldes, at evnerne for topforskning falder, eller det er incitamenterne til publicering, der falder. Det er måske også en indikation af, at de højest rangerede tidsskrifter i 1998 var meget matematiske, og matematikere er kendt for at toppe meget tidligt.

Det viser sig også, hvis man ser på nogle af hovedværkerne i økonomiens historie. Gerard Debreu var 38, da han skrev »Theory of Value« og Poul Samuelson 32, da han skrev »Foundation of Economic Analysis«, mens Quesnay var 64, da han skrev »Tableau Economique«, Staffa 62 da han skrev »Production of Commodities by Means of Commodities« og Myrdal 70, da han skrev »Asian Drama«.

Der synes således hverken fysisk eller intellektuelt at være grund til at være betænkelig ved en sen tilbagetrækning (denne problemstilling er grundigt behandlet i Bingley & Pedersens artikel i dette nummer af Samfundsøkonomen, og de kommer med brug af en række andre indikatorer til samme resultat). Der er dog her grund til en modifikation. Levealder og helbred i Danmark og mange andre lande er stærkt afhængig af uddannelse, indkomst og sociale kår. Og det er en forskel, der er stigende. De velstillede og højt uddannede lever faktisk væsentligt sundere og længere end de ufaglærte. Gennemsnitslevetiden for den højeste indkomstkvarter i 2009 var over 81 år, mens den for den laveste var under 72 år (se Sundhedsstyrelsen & Københavns Universitet, 2011, side 33). Og det er et gab, der er stærkt stigende. Gabet i antal leveår er for mænd steget fra 5,5 år i 1987 til 9,9 i 2009. 38% flere af dem med lav uddan-

nelse end dem med høj har langvarige sygdomme, og 178 % flere (altså næsten dobbelt så mange) ophører med at arbejde på grund af sygdomme (op.cit. side 34). Det er bl.a. KRAM-faktorerne (kost, rygning, alkohol og motion), der spiller en rolle, men jo i mange tilfælde også f.eks. arbejdsmiljøet. Når der ovenfor argumenteres for en senere tilbagetrækningsalder, så er disse argumenter langt svagere for de dårligst uddannede.

Problemerne ved den danske model

Det er klart en stor fordel for dansk økonomi og den danske velfærdsstat, hvis folk er længst muligt på arbejdsmarkedet. Der er altså al mulig grund til, at de, der kan og vil, tilskyndes til at blive længst muligt på arbejdsmarkedet. Der er i den forbindelse i det mindste tre problemer med den danske model: flexicurity-modellen, den anciennitetsmæssig aflønning og de små miljøer i det lille land.

Flexicurity-modellen gør det meget let at fyre folk, selvom de har en meget lang anciennitet og har virksomhedsspecifikke erfaringer og kvalifikationer. Det vil sige, at man ofte ser fyringer af folk, f.eks. sidst i 50'erne, som vil have meget svært ved at finde en ny beskæftigelse. Det er for dem personligt og for samfundet et stort tab, men virksomhederne, der træffer beslutningerne, slipper i den danske model meget billigt. Et betydeligt antal ældre medarbejdere tvinges på den måde ud af arbejdsmarkedet, før de har lyst til det. Flexicurity-modellen har oplagte fordele, men den er også med til at tvinge folk på en for tidlig pension evt. efter en periode på arbejdsløshedsdagpenge eller anden offentlig forsørgelse. Larsen & Pedersens artikel i dette nummer af *Samfundsøkonomen* sætter dog spørgsmålstegn ved de ældres svage stilling på arbejdsmarkedet; de finder, at de ældres beskæftigelse har klaret sig overraskende godt gennem den seneste økonomiske krise.

I mange overenskomstsmæssige lønsystemer har man en løn, der automatisk stiger med ancienniteten, så den ældre arbejdskraft bliver væsentlig dyrere end yngre medarbejdere med samme kvalifikationer. Det gør den ældre arbejdskraft mindre attraktiv for arbejdsgiverne. Det kan derfor medvirke til, at ældre har svært ved at få job, hvis de ikke er i en veletableret fast stilling.

Endelig virker argumentet med at »give plads til de unge« langt mere oplagt i små isolerede miljøer i et lille land. I et mindre firma eller på et forskningsinstitut i et mindre fag kan det være ret oplagt, hvem den potentielle afløser er. Det er faktisk sådan, at lektor NN venter på, at professor MM skal gå på pension, for at han kan blive professor, og post.doc. LL så kan blive lektor. Nok er det for samfundet afgørende, at de ældre bliver længst muligt på arbejdsmarkedet, og hvis de gør det, vil arbejdsmarkedet tilpasses, så den samlede beskæftigelse

stiger (jf. debatten om hvorvidt afskaffelse af efterlønnen vil give flere beskæftigede eller flere arbejdsløse; økonomernes svar er næsten enstemmigt, at i hvert fald på langt sigt vil det være beskæftigelsen, der stiger). Men i de små miljøer vil de konkrete generationsskifter være langt tydeligere end sådanne makroøkonomiske betragtninger. Det er nok grunden til, at hensyntagen til alder og en vis skepsis over for begrebet »aldersdiskrimination« er udbredt i de mindre europæiske nationale miljøer, mens det er et langt mere rodfæstet begreb i f.eks. USA, jf. nedenfor.

For de unge er det selvfølgelig en fordel med mange jobåbninger, men det kan blive meget dyrt i skat for dem, hvis jobåbningerne fremkommer ved at presse de ældre ud af arbejdsmarkedet.

Alternativer til den danske model

Selvom USA har en langt mindre veludbygget velfærdsstat og derfor samfundsmæssigt er mindre afhængig af en høj erhvervsfrekvens og mange skatteydere, har man mange strukturer, der bedre håndterer »ældrebyrden« end de danske.

Det er allerede nævnt, at aldersdiskriminationen møder en langt klarere fordømmelse i det amerikanske samfund. Den betragtes parallelt med race- og kønsdiskrimination som helt uacceptabel. Alder og fødselsår står typisk ikke i amerikanske CV'er eller i jobansøgninger. Det betragtes simpelthen som irrelevant.⁴

Det er måske typisk, at det i Europa er Det Europæiske Fællesskab, altså makroniveauet, der har bekæmpet aldersdiskrimination, mens de mere lokale, nationale og provinsielle miljøer har været mere fodsløbende. Som det hedder i et fælles statement for 8 europæiske videnskabelige akademier:

The European Union has brought substantial impetus for the member states to address age discrimination. Creating favorable taxation for working past retirement age, and fostering the raise of the retirement age in Europe are cornerstones to raise the labour market participation of older people and promoting the health of older adults. (Lutz m.f. 2014, side 11).

Også med hensyn til aflønningen har det amerikanske system en fordel i forhold til det danske i relation til beskæftigelse af ældre. Det amerikanske system, f.eks. på universiteterne, med en meget fast ansættelse kombineret med en mere fleksibel resultatløns, kan sikre job til flere ældre. De bliver ikke, kan ikke, fyres, og hvis de går lidt ned i tempo, så følger deres løn med ned. Man ser da også en lang række, f.eks. universitetsforskere, der er særdeles aktive både med undervisning og forskning i en meget høj alder.

NOTE 4 Jeg husker et professorbedømmelsesudvalg, hvor der i det første udkast til bedømmelse stod om en ansøger, at han var ung og på vej frem, mens en anden nok var så gammel, at han havde toppet. Det amerikanske medlem af udvalget replicerede, at hun nok havde hørt, at den slags kunne forekomme i Europa, men at alle former for diskrimination, herunder aldersdiskrimination var meget fremmed for hende som amerikaner.

Skal vi med en meget længere levetid også have en meget længere periode på arbejdsmarkedet, kræver det måske en omorganisering af arbejdslivet. Der kan blive brug for mere aktiv efteruddannelse og omskoling. Også det forholder de 8 videnskabelige akademier sig til i deres rapport om de demografiske udfordringer:

Over the last hundred years we have gained 30 years in average life expectancy and an increasing proportion of these added years are healthy years; a reorganization of traditional life course structures is required in order to make use of the potential longer lives. The segmentation of life into set stages of education, work and retirement should be enabled to become more fluid. This transformation will allow longer contributory lives and also support an enhanced work-life balance. (Lutz m.f. 2014, side 8).

Også her er f.eks. de amerikanske universiteter foran med sabbaticals i et semester eller et helt år, hvor de har mulighed for miljøskift og uddannelse. Det nærmeste, vi kommer her i landet i den retning, er vel præsternes mulighed for 3 måneders lønnet uddannelsesorlov, der er indført som alternativ til kortere arbejdstid.

En illustration af den store forskel i holdningen til alder findes i det politiske system. Ses der på de seneste danske statsministre, har de trukket sig tilbage fra dansk politik som

63-årig (Poul Schlüter), 58-årig (Poul Nyrup Rasmussen), 56-årig (Anders Fogh Rasmussen) og 48-årig (Helle Thorning Schmidt). Det kan sammenlignes med den nuværende amerikanske præsidentvalgkamp. Her synes Donald Trump urørlig hos republikanerne; han vil være 70 ved valget til en 4- eller normalt 8-årig embedsperiode. Hos demokraterne konkurrerer Hillary Clinton (der i november vil være 69) og Bernie Sanders (der vil være 75). Uden for partierne har New Yorks tidligere borgmester Michael R. Bloomberg spøgt i kulissen (han vil være 74). Det er værd at bemærke, at vi taler om et nyvalg og ikke om en hel- eller halvautomatisk forlængelse. Og der er næppe nogen tvivl om, at den amerikanske præsidentstilling er mere krævende end den danske statsministerpost.

Konklusion

I Danmark og de øvrige europæiske lande bliver befolkningen ældre og ældre. Det bliver meget dyrt for samfundene, hvis vi ikke håndterer det hensigtsmæssigt. Men der synes at være gode muligheder for at indrette sig på situationen. Helbreds- og sundhedstilstanden forbedres, så hvis vi får indrettet arbejdsmarkedet og uddannelsessystemet rigtigt, er der gode muligheder for en høj beskæftigelse også af de ældre, og det er nødvendigt for, at den stigende levealder ikke skal gøre de offentlige finanser uholdbare. Men det er ikke kun et spørgsmål om regler og institutioner; det er også et spørgsmål om holdninger. Og her synes Danmark, og Europa, at sakke langt efter USA.

KILDER:

- Danmarks Statistik (2001), *50-års oversigten*, Danmark Statistik, København.
- Danmarks Statistik (2008), *60 år i tal – Danmark siden 2. verdenskrig*, Danmark Statistik, København.
- Danmarks Statistik (2011), *Kvinder & Mænd 2011*, Danmark Statistik, København.
- Danmarks Statistik (2015), *Statistisk Årbog 2015*, Danmark Statistik, København.
- Det Økonomiske Råds formandskab (1998), *Dansk økonomi efteråret 1998*, Det Økonomiske Råd, København. Specielt kap. II »Flere ældre – en udfordring for velfærdsstaten«, side 77 – 170.
- Fair, Ray C. (1994), How fast do old men slow down? *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 76, pp. 103-117.
- Flensburg, Thomas (2016), Vi har udsat pensionen med godt et år, *Politiken*, den 7. marts, side 8.
- Lutz, Wolfgang, Jorma Sipilä, Ursula M. Staudinger, Irena E. Kotowska, Niels Kærgård, Sarah Harper, Elisabeth Thomson & Markus Zürcher (2014), *Mastering Demographic Change in Europe – 8 European Academics' statement*, German National Academy of Sciences Leopoldina, Halle.
- Oster, Sharon M. & Daniel S. Hamermesh (1998), Aging and productivity among economists, *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 80, No. 1, pp. 154-156.
- Schelde, Nanna, Mette Skov & Freja Bech-Jessen (2016), Overgangen fra arbejde til pension er blevet en eksistentiel rejse, *Kristeligt Dagblad*, den 6. marts 2016.
- Skatteministeriet (2004), *Nedsættelse af folkepensionsalderen: Sænkning af folkepensionsalderen fra 67 år til 65 år med virkning fra den 1. juli 2004*, Skatteministeriet, København.
- Sundhedsstyrelsen & Københavns Universitet (2011), *Ulighed i sundhed – årsager og indsatser*, Sundhedsstyrelsen, København.
- Ældresagen (2016), *Ældresagens fremtidsstudie 2015*, Ældresagen, også i Schelde, Skov & Bech-Jessen (2016).